

PERMANENT KRISEPOLITIK?

Af F. ZEUTHEN

VI har i de senere Aar lært, at økonomiske Love og Principper for økonomisk Politik, som er overtaget fra en »klassisk« Teori, der byggede paa Forudsætningerne om Bevægelighed og Tilpasning og dermed fuld Beskæftigelse, ikke lader sig anvende over for en Tilstand med stor Arbejdsløshed og Ledighed for andre Produktionsfaktorer. Dette er det ny Syn i Keynes' »General Theory of Employment etc.«, for saa vidt Employment angaar.

Staten er nutildags villig til at understøtte arbejdsløse, og den vil helst hjælpe dem til Arbejde med en Indtægt, der ligger over Understøttelsen. Ligeledes vil man gerne hjælpe Arbejdsgiverne og Raastofleverandører gennem øget Beskæftigelse. Man kommer hermed ind paa en Krise- eller Nødhjælpspolitik, hvorved man ved Beregning af de samfundsmæssige Omkostninger ved Igangsættelse af Arbejde ikke alene fradrager den sparede Understøttelse, men ogsaa fradrager Fortjenesten for Arbejdere og andre. Anvendelse af ledige Arbejdere, der alligevel skal leve, koster principielt intet for Samfundet som Helhed, samtidig med at Produktionens Resultat forøges.

Den mest konsekvente Gennemførelse af Synspunktet findes hos Dr. Ivar Jantzen¹⁾, der undersøger, hvorledes det vil stille sig, naar man betragter Landet som en økonomisk Enhed, en »Økonomikreds«. Saa længe der er ledige Produktionskræfter, medfører Anvendelsen af dem ikke nogen Merudgift for »Forretningen Danmark«. Man kan derfor ved Valget mellem forskellige Produktions- og Importmuligheder, der giver samme Tilvækst i indenlandsk Forbrug, nøjes med at se paa, hvad der gaar som Betaling til Ulandet for Raastoffer eller Færdigvarer, idet man

¹⁾ Lidt planøkonomisk Teori, Nordisk Tidsskrift for Teknisk Økonomi, Oktober 1935, jfr. Nationale Kalkulationsproblemer sammesteds 1937 og Kreditudvidelse og Valutareserve i dette Tidsskrift, 1936. I den første af disse Artikler omtales udtrykkelig Begrænsningen i Forudsætningerne.

PERMANENT KRISEPOLITIK?

Af F. ZEUTHEN

VI har i de senere Aar lært, at økonomiske Love og Principper for økonomisk Politik, som er overtaget fra en »klassisk« Teori, der byggede paa Forudsætningerne om Bevægelighed og Tilpasning og dermed fuld Beskæftigelse, ikke lader sig anvende over for en Tilstand med stor Arbejdsløshed og Ledighed for andre Produktionsfaktorer. Dette er det ny Syn i Keynes' »General Theory of Employment etc.«, for saa vidt Employment angaar.

Staten er nutildags villig til at understøtte arbejdsløse, og den vil helst hjælpe dem til Arbejde med en Indtægt, der ligger over Understøttelsen. Ligeledes vil man gerne hjælpe Arbejdsgiverne og Raastofleverandører gennem øget Beskæftigelse. Man kommer hermed ind paa en Krise- eller Nødhjælpspolitik, hvorved man ved Beregning af de samfundsmæssige Omkostninger ved Igangsættelse af Arbejde ikke alene fradrager den sparede Understøttelse, men ogsaa fradrager Fortjenesten for Arbejdere og andre. Anvendelse af ledige Arbejdere, der alligevel skal leve, koster principielt intet for Samfundet som Helhed, samtidig med at Produktionens Resultat forøges.

Den mest konsekvente Gennemførelse af Synspunktet findes hos Dr. Ivar Jantzen¹⁾, der undersøger, hvorledes det vil stille sig, naar man betragter Landet som en økonomisk Enhed, en »Økonomikreds«. Saa længe der er ledige Produktionskræfter, medfører Anvendelsen af dem ikke nogen Merudgift for »Forretningen Danmark«. Man kan derfor ved Valget mellem forskellige Produktions- og Importmuligheder, der giver samme Tilvækst i indenlandsk Forbrug, nøjes med at se paa, hvad der gaar som Betaling til Ulandet for Raastoffer eller Færdigvarer, idet man

¹⁾ Lidt planøkonomisk Teori, Nordisk Tidsskrift for Teknisk Økonomi, Oktober 1935, jfr. Nationale Kalkulationsproblemer sammesteds 1937 og Kreditudvidelse og Valutareserve i dette Tidsskrift, 1936. I den første af disse Artikler omtales udtrykkelig Begrænsningen i Forudsætningerne.

herved ogsaa medregner Virkningerne af den sekundære Beskæftigelse, der skabes ved de først beskæftigede Arbejders Forbrug o. s. v., og den herved eventuelt opstaaede Import samt Ændringen i Eksport.

Alle disse Synspunkter, som saa stærkt er kommet frem i de senere Aar i naturlig Tilknytning til de nationale og internationale Kriseforhold, har utvivlsomt deres Værdi som en meget vigtig Korrektion til den ældre Opfattelse. I den Udstrækning manglende Tilpasning betinger Ledighed for Arbejde og anden Produktionskraft, maa man forlade de tilvante økonomiske Tankebaner, hvis Hovedforudsætning og Generalnævner netop er en allestedsnærværende Tilpasningstendens. Men man maa dog huske to Ting. For det første maa man passe paa, om Forudsætningen om ledig Produktionskraft stadig er til Stede, er til Stede med Hensyn til alle de Produktionsfaktorer, man faktisk lægger Beslag paa, og om den kan ventes vedblivende at gælde for hele den Periode, man paavirker ved sine Dispositioner, og inden for hvilken man binder Produktionsmidlerne og praktisk talt binder sig til at binde ny Produktionsmidler. Og for det andet er der Spørgsmaalet, om der ikke kommer et Punkt, hvor det er mere praktisk, i Stedet for at tage Konsekvenserne af Krisesituationen og Eksistensen af ledige Produktionskræfter, at søge at ændre Forudsætningerne for hele Situationen. Ellers bliver Resultatet let, at man stadig fortsætter med Krisepolitik og offentligt og privat Nødhjælpsarbejde, d. v. s. stadig sætter det mest mulige Arbejde, overvejende Anlægsarbejde i Gang, uanset dettes i mange Tilfælde ringe Produktivitet og uanset om den stadige Fortsættelse af Krisepolitikken i sine sidste Konsekvenser bidrager til Opretholdelse af Krisetilstanden.

Det første Spørgsmaal — om de i Øjeblikket ledige Produktionsfaktorer i Overensstemmelse med Krisesynspunktet skal betragtes som fri og gratis for Nationen — vedrører bl. a. den praktiske Gennemførelse af den stykkevise Investeringskontrol, som vi allerede har. Den fortsatte Forcing af offentlige Vejarbejder o. lign. betyder f. Eks. en vis Konkurrence bl. a. med Landbruget om Arbejdskraften og med Industrien og Byggeriet om disponibel Kapital og Materialer. Boligbyggeri konkurrerer til en vis Grad med industrielt Byggeri. Grænsen for særlig uddannet og kvalificeret Arbejdskraft naas ogsaa undertiden ved offentlige og private Krisearbejder.

Det Lindberg tager til Orde for i sit foran trykte Foredrag —

som det mere er min Hensigt at supplere end at kritisere — er nærmest en Krisepolitik paa længere Sigt og med en alt omfattende konsekvent Plan. Og naturligvis er planmæssig Krisepolitik bedre end planløs. Udviklingen af Samfundets Struktur i Retning af aftagende Tilpasningsevne som Følge af stigende Organisation baade for Arbejde, Kapital og i de senere Aar ogsaa Landbruget (og den dermed følgende Skyttegravskrig) tages som noget givet. Maalet, som Foredraget beskæftiger sig med, er blot at give Investeringen den under de givne Omstændigheder gunstigste Retning, naar man samtidig anlægger de 3 Synspunkter: Beskæftigelse, Handelspolitik og Valuta, som Lindberg ønsker forenede i en bestemt, klart affattet, men hidtil ikke nævnt Formel. Under Diskussionen nævnte Gloerfelt-Tarp Forsyningen, d. v. s. Tilfredsstillelsen af Befolkningens Fornødenheder i det lange Løb, som det Maal, der i Hovedsagen maatte være afgørende for den Vægt, man lagde paa de tre nævnte og andre Synspunkter. Det er sikkert rigtigt, at man kan naa baade større Beskæftigelse og rigeligere Tilfredsstillelse af Befolkningens Behov ved en planmæssig Gennemførelse af Krisepolitikken paa længere Sigt — ogsaa inden for det af Lindberg behandlede Omraade: Kapitalinvesteringens Retning. Men man har i Virkeligheden ingen som helst Garanti for, at man herved kan naa r e t l a n g t frem mod Maalet. Bringes Prismekanismen ikke i bedre Orden, d. v. s. bliver det ikke fordelagtigt at anvende den tilstedeværende Arbejds-kraft, vil Arbejdsløsheden, som Pigou siger, let tilpasse sig til den ved Hjælp af Krisepolitikken øgede Arbejdsefterspørgsel, idet Resultatet bliver Stimulering af Lønninger og Priser i Stedet for øget Beskæftigelse.

Da den store Arbejdsløshed her i Landet synes mere end et forbigaaende Konjunkturfænomen, lader den sig ikke fjerne mere end forbigaaende (eller begrænse ved Konjunkturedgange under en mere permanent Krisetilstand) ved ekspansionistisk Konjunkturpolitik. Offentlige Arbejder som konjunkturpolitisk Midde-
 del er derfor af mindre Betydning her i Landet. Resultatet vil snarest blive en vis Stimulering af Arbejdsløn og andre Omkostninger.

Man naar derfor næppe nogen varig Forøgelse af Beskæftigelse (og dermed af Produktion og Forsyning), hvis man ikke tager det a n d e t Spørgsmaal op: Fjernelse af Forudsætningerne for hele den efterhaanden kroniske Krisesituation ved at tilvejebringe større Ligevægt i hele Pris- og Lønssystemet. Rejsning af dette

Spørgsmaal virker paa Forhaand i høj Grad afskrækkende og ubehageligt, idet Forestillingen om Forsøg paa Gennemførelse af Tilpasning leder de flestes Tanker i Retning af bitre Interessekampe, som hvis de giver noget Resultat, fører til Lønreduktion og dermed følgende Tilbagegang for den daarligere stillede Del af Befolkningen. Det er dog et Spørgsmaal, om dette er nødvendigt, og om ikke den øgede Produktion ved større Beskæftigelse muliggør en saadan Kompensation i Form af offentlige Goder¹⁾ til Befolkningen, at ogsaa dennes mindre bemidlede Del kan blive bedre stillet, samtidig med at de konjunkturmæssigt deprimerende Virkninger af Lønreduktionen kan hindres. Saafremt en Tilpasning alligevel kan ventes til sidst, er det en Fordel for den Regering, der gennemfører den, at den kan bestemme Formen, jfr. Følgerne af, at det tyske Socialdemokrati ikke løste Arbejdsløshedsspørgsmaalet. Iøvrigt drejer det sig ikke alene om Løn, men ogsaa om Varepriser. Hvis Landbruget for Alvor — med Statens Hjælp og Vejledning — kommer med ved Siden af Industri, Haandværk og Arbejdere i den produktionsbegrænsende Prispolitik, synes det klart, at Gevinsten til sidst bliver tvivlsom for alle Parter undtagen netop de stærkeste Monopolister og de beskæftigede inden for de stærkeste Fagforeninger.

Den staaende Priskamp mellem de forskellige Grupper og Erhverv betyder ikke blot en stillestaaende Tilstand (Skyttegravs-krig) med nedsat og irrationelt fordelt Produktion, en Tilstand som det er relativt svært at gøre noget ved, og som man maaske kan være saa optimistisk at haabe vil trække sig i Lave ved Hjælp af øget Effektivitet og bedre Afsætningsforhold til Udlandet. Det værste er, at der findes en farlig Udviklingstendens, som bortset fra Perioder med uventet stærk Opgang kan ventes stadig at holde Uligevægten vedlige. Den ene Forhøjelse af Priser og Lønninger motiverer den anden. Tilsvarende gælder med Hensyn til Undladelse af at nedsætte. Og da man ikke ønsker et stadig fortsat Kronefald — som snart vilde blive forudset og derfor heller ikke vilde hjælpe — vil Landets Pengepolitik se sig nødsaget til at klemme Produktion og Beskæftigelse ned.

Det er ikke Hensigten her at angive nogen bestemt Løsning paa de store Problemer. Forskellige Løsninger er mulige ud fra forskellig relativ Hensyntagen til Gruppernes Interesser. Og ud

¹⁾ Se bl. a. dette Tidsskrift 1935, Side 154 og 160 og Side 129—32 i min Artikel i Statsøkonomisk Tidsskrift 1938.

fra samme Interessesynspunkt kan man sikkert vælge enten mere liberalistiske eller mere socialistiske eller planøkonomiske Metoder. Hensigten har blot været at gøre opmærksom paa, at der maa komme et Punkt, hvor man maa undersøge, om ikke selve Forudsætningerne for Nutidens Krisepolitik hellere maa fjernes. At henvise til Landets udenrigsøkonomiske Betingelser som Aarsag til Ondet er ikke afgørende, naar der ikke længere er Udsigt til en snarlig Bedring i disse, saa det blot midlertidigt gælder om at holde det gaaende. Det vil altid være muligt med givne gunstige eller ugunstige udenrigsøkonomiske Betingelser at indrette sig saaledes, at Landets Produktionsmidler anvendes i nogenlunde fuld Udstrækning, og man derved opnaar den størst mulige Tilfredsstillelse af Befolkningens Behov. Og det vil da vise sig, at der maa økonomiseres saaledes, at der kun midlertidigt kan blive Tale om at regne med Arbejdskraft og andre Produktionsmidler som gratis for Samfundet.
